

การสร้างสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษากรณีพระเจ้าพรหมทัตกับพระราชกุมารที่ฆาฏ

ชัชวาลย์ ชิงชัย*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบแผนปฏิบัติการในการสร้างสันติภาพของพระเจ้าพรหมทัตและพระราชกุมารที่ฆาฏอันเป็นพุทธสันติวิธี พร้อมกับนำเสนอแนวทางและขั้นตอนการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดสันติภาพในเรื่องอื่นๆ

สันติภาพเป็นเรื่องของมนุษย์ผู้มีปัญญาที่ต้องการใช้เหตุผลเข้าแก้ปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้งทั้งในระดับปัจเจกชนด้วยกันหรือในระดับรัฐกับรัฐ แนวทางการสร้างสันติภาพที่พระพุทธศาสนามอบแก่ชาวโลกคือ กระบวนการที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” คือ ศีล อันได้แก่ การควบคุมพฤติกรรมตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งกายและวาจา สมาธิ คือการฝึกจิตให้ได้พบกับความสุขชั้นสูงคือฌานสุขอันเป็นสันติภาพภายใน และสุดท้ายได้แก่ปัญญา คือการฝึกเจริญปัญญาเพื่อให้รู้และเข้าใจตามความเป็นจริงว่า ชีวิตมนุษย์เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังนั้น จึงควรอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาและความเอื้ออาทรต่อกัน

สำหรับกรณีศึกษาเรื่องการสร้างสันติภาพของพระเจ้าพรหมทัตและพระราชกุมารที่ฆาฏนั้น พบว่า ต้นเหตุเรื่องนี้เกิดมาจากพระสงฆ์ชาวเมืองโกสัมพี

* อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: fhumcw@ku.ac.th

วัดโมฬิตาราม อาศัยความประเพณีต่างกันในเรื่องพระวินัยทำให้เกิดความขัดแย้ง
ลูกหลานใหญ่โตจนถึงขั้นเกิดสังฆเภท พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุดังกล่าว จึงทรงนำ
อดีตชาติเมื่อครั้งพระองค์เสวยพระชาติเป็นที่ฆาตูกุมารมาทรงอธิบายขั้นตอนต่างๆ
เริ่มด้วยปัญหาคือสงครามและจบลงด้วยสันติภาพ

กระบวนการปรองดองเพื่อการสมานฉันท์ที่ที่ฆาตูกุมารและพระเจ้า
พรหมทัตได้นำมาใช้มีขั้นตอน ดังนี้

- 1) การเอาชนะความโกรธด้วยการให้อภัย
- 2) การสำนึกผิดและขอขมาโทษพร้อมเยยวยาผู้ที่ตนเองประพฤติล่วงเกิน

สุดท้าย ผู้เขียนได้นำผลการสังเคราะห์จากเรื่องนี้มาประยุกต์การสร้าง
รูปแบบสันติภาพอื่นๆ เพื่อความเหมาะสมในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นทั้งในระดับ
ปัจเจกชนและส่วนรวมให้เหมาะสมแล้วแต่กรณี

คำสำคัญ: สันติภาพ; พระพุทธศาสนา; การสร้างสันติภาพแนวพระพุทธศาสนา

Buddhist Peace Making: A Case Study of the King Brahmadatta and the Prince Dīghāvu

Chachawarn Chingchai *

Abstract

This study presents an analysis of the plan of action for making peace found in the story of King Brahmadatta and Prince Dīghāvu as a Buddhist means for achieving peace and its implications for making peace in similar cases.

Peace is an endeavour in which human beings, who possess intellect, employ reason to overcome conflicts among both individuals and states. The way to achieve peace that Buddhism gives to the world is a process called ‘the Threefold Training:’ training in higher morality, which consists in controlling one’s speech and action so as not to harm others; training in higher mentality, which consists in the mental-control practice leading to the high meditative state of equanimity, in which one experiences all pervading inner peace; and training in higher wisdom, which consists in developing insight to comprehend

* Lecturer, Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: fhumcw@ku.ac.th.

the truth that all human beings are related to each other, and thus should live together with loving kindness and compassion.

The findings of this study reveal that the case study of peace making between King Brahmadatta and Prince Dīghāvu originated because of a dispute arising from differences in conduct in the matter of discipline leading to schism in the order between two groups of monks at Wat Ghoshitaram in Kosambi. Addressing this situation, the Buddha proposed the story of his former life as Prince Dīghāvu as a case study to instruct those monks on a method of making peace starting with source of the problem, which was war, and ending in peace.

The process King Brahmadatta and Prince Dīghāvu used in attaining peace had the following steps:

1. Overcoming anger with forgiveness.
2. Feeling guilty, apologizing, and healing the party who had done wrong to the other.

Finally, the author of this study has conceptualized Buddhist peace making as a thought model in order that it may be applied to making peace among individuals and in society depending on the specific case.

Keywords: peace; Buddhism; a Buddhist peace making

1. บทนำ

แม้ว่านิยามของมนุษย์ในทัศนะของอริสโตเติล (Aristotle) ที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกผู้รู้จักใช้เหตุผล (Aristotle, 1998, p. 9) แต่ในความเป็นจริงแล้ว นับตั้งแต่มนุษย์มีวิวัฒนาการพัฒนาตนเองจากความป่าเถื่อนมาสู่รูปแบบแห่งสังคมอารยะจนสามารถเรียกตนเองด้วยนิยามดังกล่าว แนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดการวิพากษ์ว่าถูกต้องหรือไม่ เนื่องจากสภาพที่เป็นจริงในประวัติศาสตร์อันยาวนานของมนุษยชาติ นั้น ล้วนมีแต่เรื่องราวที่เกี่ยวกับสงครามอันสืบเนื่องมาจากความโลภ โกรธ หลงซึ่งเป็นเรื่องของอารมณ์ทั้งสิ้น

ถ้าสงครามเป็นเรื่องของอารมณ์ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลส สันติภาพก็เป็นเรื่องของเหตุผลอันเป็นเรื่องของปัญญา สงครามและสันติภาพเป็นสิ่งที่ปรากฏคู่กันมากับสังคมมนุษย์อยู่ตลอดเวลา วิญญูชนคนมีปัญญาล้วนแต่ต้องการสันติสุขและบูชาสันติภาพ แต่สภาพวิวัฒนาการสังคมมนุษย์กลับฉายภาพซ้ำแล้วซ้ำเล่าของมนุษย์ผู้กระหายสงครามพร้อมพฤติกรรมการทำลายกันอย่างโหดเหี้ยมอำมหิต นี่คือที่มาที่ทำให้ประโยคความมนุษย์เป็นสัตว์โลกผู้รู้จักใช้เหตุผลถูกวิพากษ์มาตลอด

จากการวิเคราะห์บทวนประวัติศาสตร์มนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า น่าจะเป็นประวัติศาสตร์แห่งสงครามมากกว่า เพราะโลกนี้ไม่เคยว่างเว้นจากศึกสงครามเลย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวยืนยันข้อเท็จจริงเรื่องนี้ว่า

ดูเหมือนว่ามนุษย์จะมีความฝึกฝนมึนเมาไปในทางที่จะก่อความขัดแย้งและความรุนแรงมากกว่าจะสร้างสรรค์สันติภาพ เห็นได้ชัดว่าการทำลายสันติภาพง่ายกว่าการรักษาสันติภาพ ดังปรากฏว่า การขัดแย้งและสงครามกลายเป็นปกติวิสัย ส่วนสันติภาพเป็นเพียงเป็นภาวะแทรกคั่นชั่วคราว อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าห่วงใยก็คือ สิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ ความขัดแย้งเกิดขึ้นที่ใจ และที่ใจนั้นแหละเราจะแก้ไขความขัดแย้งได้” (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2540, น. (23)-(24))

สิ่งที่มนุษย์ได้รับจากสงครามก็คือความทุกข์สาหัส จึงพยายามใช้เหตุผลเพื่อไม่ให้เกิดสงคราม จนนำไปสู่กำเนิดองค์การสันนิบาตชาติหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และองค์การสหประชาชาติหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่หลังจากการมีองค์การดังกล่าว สงครามก็ยังมิอยู่เสมอมา

จากเหตุผลดังกล่าวจึงก่อให้เกิดคำถามในเชิงอภิปรายว่าด้วยความจริงที่เกี่ยวกับมนุษย์และจริยศาสตร์ที่ว่าด้วยความดีชั่วว่า สรุปแล้วมนุษย์มีพื้นฐานธรรมชาติที่เป็นความดีหรือความชั่วกันแน่ เพราะถ้ามนุษย์มีธาตุแท้คือความชั่วสภาพสงครามก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติสำหรับมนุษย์ คำประณามว่าสงครามคือความเลวก็ไม่ถูกต้อง แต่ถ้ามนุษย์มีธาตุแท้คือความดี สันติภาพก็เป็นธรรมชาติของมนุษย์เช่นกัน การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันก็น่าจะมีเป้าหมายเพื่อสันติสุข ถ้าเหตุผลเป็นเช่นนั้น สงครามทุกชนิดก็ต้องเป็นสิ่งที่ผิดเพราะเป็นตัวทำลายสันติภาพ

ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวความคิดในทางปรัชญา โดยเฉพาะจากฝ่ายพุทธปรัชญา เพื่อที่จะสร้างกรอบความคิดว่าด้วยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง อันจะนำไปสู่การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน โดยจะพิจารณาหลักแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์ว่ามีประการใดบ้าง และในที่สุด แนวความคิดนี้จะถือได้ว่ามีความเหมาะสมตามหลักการของพุทธปรัชญาทั้งนี้เพราะคำถามที่จะมีตามมาก็คือ ถ้ามนุษย์มีธาตุแท้แห่งความเป็นคนดี ทำไมโลกนี้จึงไม่เคยว่างเว้นจากศึกสงคราม เพราะจากความจริงที่มนุษย์ประสบอยู่จากอดีตถึงปัจจุบันก็คือ ภาวะสงครามและการพยายามสถาปนาสันติภาพบนความสูญเสียทุกครั้ง

2. แนวคิดในทางปรัชญาตะวันตกและตะวันออก ที่เกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์

จากที่ผู้เขียนได้ศึกษางานวิชาการที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีการกล่าวถึงนักปรัชญาอังกฤษ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes, 1588-1679) โดยเขาได้มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า

สภาวะธรรมชาติของมนุษย์ เป็นสภาวะของสงคราม กล่าวคือ มนุษย์แต่ละคนแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน และในเมื่อผลประโยชน์ขัดแย้งกับผู้อื่นก็ต้องต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์กัน กลายเป็นสงครามที่มนุษย์แต่ละคนทำกับมนุษย์คนอื่นๆ ทั้งหมด ผลก็คือ แต่ละคนไม่ได้ผลประโยชน์ตามที่ต้องการ แต่มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และจากการใช้เหตุผลก็พบว่าวิธีที่ดีที่สุดที่จะรักษาผลประโยชน์ของแต่ละคนก็คือยอมสละเสรีภาพตามธรรมชาติของตนและมอบอำนาจให้กับองค์อธิปัตย์เป็นผู้รักษาระเบียบและความสงบในสังคม (อูกฤษฏ์ แพทย์น้อย, 2541, น. 316)

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่าโดยธรรมชาติมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่เห็นแก่ตัว สภาวะสงครามจึงเป็นสภาวะปกติสำหรับมนุษย์ แต่ถึงกระนั้น มนุษย์ก็ได้พึงพอใจต่อสภาวะเช่นนั้น เนื่องจากทำให้ตนเองสูญเสียผลประโยชน์จึงจำใจต้องยอมสูญเสียและสละเสรีภาพของตนมอบให้แก่คนกลางเป็นผู้สร้างความเรียบร้อยให้แก่สังคม คนกลางก็คือผู้ที่ได้รับอำนาจเต็มในการจัดระเบียบให้แก่สังคม ทั้งหมดนี้เป็นเพราะมนุษย์มีปัญญานั่นเอง

จากงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ในอีกส่วนหนึ่งได้กล่าวถึง จอห์น ล็อก (John Locke, 1632-1704) นักปรัชญาอังกฤษกลับเห็นตรงกันข้ามว่า

มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติดีย่อมมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ และมีความเสมอภาคกัน ที่ว่ามีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์หมายความว่า มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพในการที่จะทำอะไรก็ได้ รวมทั้งในการที่จะจัดการกับทรัพย์สินสมบัติและกับตัวของเขาเองอย่างไรก็ได้ ตามที่เห็นสมควร ภายในขอบเขตของกฎหมายธรรมชาติ โดยไม่ขึ้นอยู่กับหรือเป็นทาสของเจตจำนงของผู้อื่น (อูกฤษฏ์ แพทย์น้อย, 2541, น. 304)

ล็อกเห็นว่า แม้สภาวะธรรมชาติของมนุษย์จะดี แต่ก็ไม่สามารถรับประกันได้ว่า จะสะดวกปลอดภัย จึงจำเป็นต้องมีระบบการเมือง เขาจึงเห็นว่า

เหตุผลที่มนุษย์สร้างระบบสังคมการเมืองขึ้นมา ก็เพราะสภาวะธรรมชาติถึงแม้จะไม่ใช่สภาวะสงครามแต่ก็มีความไม่สะดวกอย่างมาก และอาจจะนำไปสู่สภาวะสงครามได้ เป็นสภาพที่ชีวิตและเสรีภาพตลอดจนทรัพย์สินของแต่ละคนขาดความมั่นคงและความปลอดภัย ถูกคุกคามจากผู้อื่นเสมอ เป็นสภาพที่แต่ละคนมีความกลัวอันตรายรอบข้างซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา มนุษย์แต่ละคนไม่อาจปกป้องรักษาชีวิตเสรีภาพและทรัพย์สินของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงละทิ้งสภาวะธรรมชาติมาอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองซึ่งสามารถปกป้องชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สินของแต่ละคนได้ดีกว่า (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย, 2541, น. 317)

จากข้อความข้างต้นทำให้ทราบว่า ล็อคก่อนข้างจะมองโลกในแง่ดีมากกว่าฮอบส์ เนื่องจากเขาถือว่าในสภาวะธรรมชาติของมนุษย์นั้น แม้มนุษย์จะรักความสงบมากเพียงใดก็ตาม แต่ล็อคก็คงเข้าใจความเป็นมนุษย์ที่มีอคติรักตัวเองและใช้ตนเองเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน สภาพเช่นนี้ก็เหมือนกับการเป็นพระราชานในอาณาจักรของตนเอง เมื่อต่างฝ่ายต่างยิ่งใหญ่ ครั้นมาเผชิญหน้ากัน จุดจบย่อมหลีกเลี่ยงสภาวะสงครามไปไม่พ้น ดังนั้น วิธีการที่ปลอดภัยที่สุดก็คือการมาอยู่ร่วมกันและมอบอำนาจของตนให้ผู้อื่นดูแล สำหรับฮอบส์ ธรรมชาติมนุษย์คือสงคราม แต่สำหรับล็อค ธรรมชาติมนุษย์ไม่ใช่สงคราม แต่ก็มีแนวโน้มว่าจะเป็นแบบที่ฮอบส์คิดไว้ ดังนั้น วิธีที่ปลอดภัยที่สุดคือมาอยู่ร่วมกัน

ส่วนในทางปรัชญาตะวันออก ในที่นี้ จะขอยกเฉพาะแนวความคิดในพุทธปรัชญา เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องอัครคฤศณสูตรเอาไว้ในพระสูตรนี้ ผู้เขียนพิจารณาว่าก่อนข้างมีความคิดที่คล้ายคลึงกับแนวคิดของฮอบส์ และล็อค ดังจะสรุปความได้ ดังนี้

พระพุทธเจ้าได้แสดงถึงจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวอันเป็นหน่วยเบื้องต้นของรัฐไว้ เมื่อวิเคราะห์ให้ถึงจะพบว่ามีทั้งแนวความคิดแบบล็อคและฮอบส์ คือในตอนแรกมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข และต่อมาปัญหาความขัดแย้งก็เกิดขึ้นแบบฮอบส์ พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสังคมเกิดมาจากกิเลสในใจคือความ

เกียจคร้านและความเห็นแก่ตัว จนนำไปสู่การลักขโมย การโกหก และการทำลายกัน จนทำให้เหล่านมนุษย์ต้องมาปรึกษาหารือเพื่อหาใครสักคนหนึ่งที่มีสติปัญญามา แก้ปัญหาให้พวกเขา โดยไม่ต้องให้บุคคลนั้นทำงาน แต่จะแบ่งอาหารให้ผู้นั้นแทน เมื่อบุคคลนั้นยอมรับสภาพเป็นผู้แก้ปัญหาให้พวกเขา ทุกคนจึงเปล่งเสียงพร้อมกันว่า ราชา หมายถึงผู้เกิดมาเพื่อแก้ปัญหาให้สังคม ทำให้สังคมเกิดสันติสุข (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11, ข้อที่ 129 -131, น. 95-97)

จากพระสูตรนี้จะพบว่า ปัญหาสังคมคือการเบียดเบียนกันนั้น มาจากกิเลส ในใจมนุษย์เป็นหลัก จนนำไปสู่การประหัตประหารทำลายกันในที่สุด แนวคิดนี้ตรงกับธรรมทฤษฎีของยูเนสโกที่ว่า “สงครามเกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นจะต้อง เสริมสร้างความปรารถนาที่จะปกป้องสันติภาพให้เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ด้วย” (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2540, น. (36))

ในสัทกปัฏฐสูตร ท้าวสักกะทรงเกิดความกังขาว่า สัตว์ทั้งหลายไม่ว่าภพไหน ภูมิไหนก็มีสภาพเหมือนกันหมด คือถูกอะไรผูกมัดเอาไว้ แม้ใจคิดว่าจะไม่จองเวร ไม่ใช้อาชญา ไม่มีศัตรู ไม่เบียดเบียน แม้อยากอยู่อย่างไม่มีเวร แต่ก็ต้องจองเวร ใช้อาชญา มีศัตรู ถูกเบียดเบียน จองเวรกันอยู่ ต่อมา เมื่อมีโอกาสดำเนินเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ทรงนำความสงสัยดังกล่าวมากราบทูลถาม พระพุทธเจ้า จึงได้ตรัสอธิบายต้นตอของการทำลายล้างกันสรุปความว่า “เพราะมีความริษยาและความตระหนี่เป็นเครื่องผูกมัด” (สรุปความจากพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10, ข้อที่ 357, น. 285)

ความริษยาและความตระหนี่นั้นมาจากใจที่ยินดีในวัตถุตนเอง เมื่อยินดีจึงหวงแหนไม่ยอมให้คนอื่นได้รับเหมือนอย่างตัวเอง นอกจากนั้น เมื่อเห็นเขามีสมบัติที่ดีกว่าประณีตกว่าก็ไม่พอใจ เกิดความริษยาทำให้สังคมโลกปั่นป่วนวุ่นวายเพราะภัยสงครามอันเกิดจากความตระหนี่และความริษยานั่นเอง

มนุษย์ในโลกนี้เกิดจากกาม หมุนไปเพราะกามและจบชีวิตลงก็เพราะกาม ดังคำกล่าวเปรียบเปรยแต่โบราณให้เห็นภาพมนุษย์ที่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นว่า “แย่งอาหารกันกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันพิศวาส และแย่งอำนาจกันครอง” เพราะกามเป็นสาเหตุโดยแท้มนุษย์จึงวุ่นวาย ข้อนี้สมดังพุทธพจน์ในมหาทุกขขันธสูตรว่า

เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล พระราชาทรงวิวาทกับ
พระราชาก็ได้...เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลายถือดาบ
และโล่ จักรฐพาดลูกศรแล้ววิ่งเข้าสู่สงคราม ปะทะกันทั้ง 2 ฝ่าย
(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12, ข้อที่ 168, น. 169)

พระพุทธศาสนาได้เสนอแผนการสันติภาพเพื่อหาทางออกจากสงครามไว้
อย่างไร จะมีทางออกที่ดีกว่านี้หรือไม่ หรือจะเป็นแนวทางเดิมที่นักการทหาร (สาย
เหยี่ยว) มักใช้อยู่เป็นประจำเมื่อหาทางออกไม่ได้จากความขัดแย้ง นั่นคือการใช้
สงครามเข้าลบล้างสงครามเพื่อก่อให้เกิดสันติภาพ¹

จากเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ผู้เขียนต้องการศึกษาวิเคราะห์หาคำตอบ โดย
จะมุ่งเน้นไปที่การสร้างสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา ศึกษากรณีของพระเจ้า
พรหมทัตและพระราชกุมารที่ฆาฏ เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของความขัดแย้งที่นำไปสู่
สงครามและจุดยืนของพระพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพ

¹ “สายเหยี่ยว” (hawkish) และ “สายพิราบ” (dovish) ในที่นี้ ถู้อตามความหมายที่
อธิบายไว้ใน *The New Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to
Know* (Hirsch, Jr. et. al., 2002, p. 341) โดยที่ “สายเหยี่ยว” หมายถึงแนวคิดการใช้
นโยบายในทางการต่างประเทศที่รุกรานอย่างแข็งแกร่ง ใช้กองกำลังทหารในการยุติปัญหา
ความขัดแย้ง ส่วน “สายพิราบ” เป็นคำที่ใช้ในทางการเมืองที่ใช้เรียกนักการเมืองผู้ไม่ส่งเสริม
สงครามและการใช้กำลังทหาร ในแนวทางศาสนาลัทธิมองเห็นตรงกันข้ามกับสายเหยี่ยว
โดยมองเห็นว่า ยิ่งทำสงครามยิ่งก่อให้เกิดปัญหาที่ไม่จบสิ้น ในที่นี้ ผู้เขียนจึงมองว่าแนวคิด
ของพระพุทธศาสนาควรจะเป็นสายพิราบอันตรงข้ามกับสายเหยี่ยว

3. ต้นเหตุที่มาเรื่องราวของพระเจ้าพรหมทัตและพระราชกุมารทิวา²

3.1 ต้นเหตุสังฆเภทของสงฆ์สองฝ่าย

ในคัมภีร์วินัย มหาวรรค โกสัณพชินนกะ ได้เล่าเรื่องการทะเลาะกันของภิกษุสองกลุ่ม สรุปความว่า ในขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้พระนครโกสัณพ มีเหล่าพระภิกษุทะเลาะกันเพราะความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องว่าเป็นอาบัติและไม่เป็นอาบัติ ในที่สุด เรื่องราวได้บานปลายลุกลามใหญ่โตจนกระทั่งกลายเป็นสังฆเภททำสังฆกรรมแยกจากกัน แม้พระพุทธเจ้าจะตรัสห้ามปรามทีเดียวถึงสองครั้งก็ไม่มีภิกษุรูปใดเชื่อฟัง³ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 5, ข้อที่ 451-457, น. 333-342)

สุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงขอให้ยุติเรื่องความขัดแย้งเป็นครั้งที่สาม พวกภิกษุเหล่านั้นก็ยังไม่เชื่อฟังและยืนยันที่จะทะเลาะกันต่อไป พระพุทธองค์ทรงตำราว่า พวกโมฆบุรุษเหล่านั้นดื้อรั้นนัก จะทำให้สามัคคีไม่ใช่ง่ายเลย จึงทรงลุกจากอาสนะเสด็จจากไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 5, ข้อที่ 463, น. 353)

ครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จหลีกไปแล้วสร้างความไม่พอใจให้ชาวบ้านชาวกรุงโกสัณพเป็นอย่างมาก พวกเขาจึงได้ประชุมปรึกษารื้อกันที่จะหามาตรการลงโทษภิกษุผู้ไม่เชื่อฟังเหล่านี้ ในที่สุดพวกชาวบ้านจึงใช้วิธีการลงโทษภิกษุเหล่านั้นด้วยการไม่กราบไหว้และใส่บาตร จนทำให้พระภิกษุชาวเมืองโกสัณพทั้งหมดที่ภูมิลำเนา ยอมเดินทางไปเมืองสาวัตถีเพื่อยุติคดีความและขอขมาในสำนักพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 5, ข้อที่ 467, น. 361)

² ต้นเหตุที่มาของการนำเรื่องที่ชาวกุมารอันเป็นเรื่องในอดีตชาติของพระองค์มาตรัสเล่าให้เหล่าภิกษุได้ฟัง

³ พระพุทธเจ้าแม้จะทรงนำเรื่องที่ชาวกุมารมาตรัสเล่า ภิกษุทั้งหลายก็ยังไม่เชื่อฟัง ทรงร้องขอเป็นครั้งที่ 3 ก็ไม่เป็นผล

อรรถกถาธรรมบทได้ขยายความในเรื่องนี้ว่า ต้นเหตุมาจากความขัดแย้งเรื่องเล็กน้อยของภิกษุสองรูป คือพระธรรมกถึกและพระวินัยธร สาเหตุมาจากพระธรรมกถึกไปเข้าห้องส้วมแล้วเหลือน้ำทิ้งคาไว้ในภาชนะซึ่งถือว่าเป็นอาบัติ เมื่อพระวินัยธรไปเข้าห้องส้วมต่อจากพระธรรมกถึก ครั้นพบเห็นน้ำเหลือน้ำทิ้งไว้ในภาชนะจึงออกมาถาม ท่านพระธรรมกถึกจึงได้ยอมรับผิดเพราะไม่ทราบว่าเป็นอาบัติ พระวินัยธรจึงกล่าวว่า ถ้าไม่รู้ก็ถือว่าเป็นอาบัติในเรื่องนี้ เมื่อพระธรรมกถึกพร้อมที่จะแสดงคตินาอบัติสารภาพความผิด พระวินัยธรรลกลับกล่าวว่า ถ้าท่านไม่ได้แกล้ง แต่กระทำลงไปเพราะความไม่มีสติ ก็ถือว่าเป็นอาบัติในเรื่องนี้ ทำให้พระธรรมกถึกเกิดความเข้าใจผิดในอาบัติว่าไม่เป็นอาบัติ ถ้าเรื่องยุติแค่นี้ปัญหาก็คงไม่บานปลายออกไป แต่พระวินัยธรรลกลับนำเรื่องนี้ไปเล่าให้บรรดาลูกศิษย์ของตนเองฟังว่า พระธรรมกถึกเป็นนักเทศน์ที่เยวสอนผู้อื่นแต่ตนเองทำผิดต้องอาบดียังไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ พวกศิษย์พระวินัยธรเมื่อพบศิษย์ของพระธรรมกถึกก็กล่าวตำหนิว่า พระอุปัชฌาย์ของพวกท่านแม้อาบัติก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ

ศิษย์พระธรรมกถึกได้ฟังก็นำความไปฟ้องพระอุปัชฌาย์ ฝ่ายพระธรรมกถึกได้ฟังเรื่องที่ตนเองถูกประจานก็ไม่พอใจ จึงเล่าความจริงให้ศิษย์ของตนเองฟังว่า พระวินัยธรรูปนี้ ในตอนแรกบอกว่าไม่เป็นอาบัติ แต่บัดนี้ กลับหาว่าเป็นอาบัติ การพูดกลับมากลับไปแสดงว่า พระวินัยธรรนั้นต้องอาบัติเพราะกล่าวมุสา ตั้งแต่นั้นมา สงฆ์สองฝ่ายก็เกิดการวิวาทกัน ภายหลัง พระวินัยธรได้โอกาสจึงได้ทำอุกเขปนียกรรม⁴ แก่พระธรรมกถึกในข้อหาที่เห็นว่าไม่เป็นอาบัติในเรื่องที่เป็นอาบัติ นับจากนั้น ปัญหาความขัดแย้งก็ใหญ่โตขึ้นเรื่อย ๆ แม้พระพุทธเจ้าจะตรัสสอนห้ามปรามอย่างไร ภิกษุสองฝ่ายก็ไม่เชื่อฟัง ในที่สุด พระองค์จึงเสด็จไปจำพรรษาที่ควงไม้สาละใหญ่ในราวป่ารักขิตวัน โดยมีช้างปาริไลยยกะอุปัฏฐากอยู่อย่างสำราญพระทัยแต่เพียงพระองค์เดียว ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสู่เมืองสาวัตถีประทับอยู่ ณ วัด

⁴ วิธีการลงโทษที่สงฆ์กระทำแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ หรือไม่ยอมทำคตินาอบัติ โดยการให้ภิกษุรูปนั้นออกจากการสมโภคกับสงฆ์ คือ ไม่ให้ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้มีสิทธิเสมอกับภิกษุทั้งหลาย คือการตัดสิทธิแห่งภิกษุชั่วคราวในระหว่างที่ถูกลงโทษนั้น

พระเชตวัน ได้ทอดพระเนตรภิกษุชาวเมืองโกสุมพิ์ผู้หมดทิวภูมิมานะมาขอขมา พระองค์จึงได้ทรงนำเรื่องที่ฆาตุกรรมมาตรัสเล่าซ้ำอีกครั้งหนึ่ง⁵ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่มที่ 40, 2556, น. 58-70)

จุดประสงค์ที่ทรงเล่าเรื่องนี้เพื่อทรงอธิบายให้เห็นว่า เรื่องที่ขัดแย้งกัน เพราะน้ำล้างส้วมที่เหลือเอาไว้แล้วเป็นอาบัตินจนทะเลาะกันกลายเป็นเรื่องใหญ่ทำให้สงฆ์แตกกันนั้น เป็นเรื่องเล็กน้อยมาก เมื่อเทียบกับเรื่องของพระองค์ในอดีตชาติที่ต้องทุกข์ทรมานเพราะถูกยึดมาตุภูมิ วิปโยคจากพระชนกและพระชนนีผู้ถูกปลงพระชนม์ด้วยเงื้อมหัตถ์ของศัตรู แต่เพราะความกตัญญูทวดที่ ขันติธรรมและเมตตาธรรม จึงทำให้ภษัตริย์ทั้งสองพระองค์ผู้เป็นคู่เวรสามารถให้อภัยแก่กันและกันได้ ดังเรื่องราวของที่ฆาตุกรรมและพระเจ้าพรหมทัต ต่อไปนี้

3.2 สงครามสองราชวงศ์⁶

ในแคว้นกาสิ พระเจ้าพรหมทัตครองเมืองพาราณสีทรงยกทัพไปยึดเมืองของพระเจ้าโกศลพระนามว่าทิสิตี พระเจ้าทิสิตีโกศลไม่อาจต่อสู้เพราะกำลังน้อยกว่าจึงได้พาพระมเหสีผู้ทรงครรภ์ปลอมพระองค์หนีไปอยู่หมู่บ้านนายช่างหม้อชายแดนเมืองพาราณสี ต่อมา พระมเหสีได้ให้ประสูติพระโอรสและชื่อนานพระนามว่าทิวา ครั้นทรงเจริญวัยได้ทรงส่งพระราชโอรสไปศึกษาความรู้นอกพระนครเพราะเกรงต่อราชภัยจากพระเจ้าพรหมทัต ไม่นานนัก พระเจ้าพรหมทัตส่งราชบุรุษไปจับพระเจ้าทิสิตีโกศลและพระมเหสีมีรับสั่งให้นำไปประหารในทิศทักษิณแห่งประตูเมือง ขณะนั้นเป็นเวลาเดียวกับที่ทิวาถูกรับมาเยี่ยมพระชนกชนนี พระกุมารจึงเสด็จ

⁵ อรรถกถาชาดกมาในอัทธวรรค เรื่องที่ 1 ชื่อเรื่องว่า ทิสิตีโกศลชาดก แปลว่าชาดกที่ว่าด้วยพระเจ้าโกศลพระนามว่าทิสิตี ยกพระนามพระราชบิดาของทิวาว่าเป็นชื่อชาดก เนื้อหาสั้นประมาณ 4 หน้ากระดาษเอสี่

⁶ ในหัวข้อนี้สรุปใจความสำคัญ รวมทั้งบางส่วนเป็นการอ้างอิงข้อความโดยตรงจากพระวินัยปิฎก มหาวรรค ตอนที่ว่าด้วยโกสุมพิกขันธกะ เล่มที่ 5 ข้อที่ 458-463 น. 343-353

เข้าไปใกล้ท่านทั้งสอง พระราชบิดาทอดพระเนตรเข้าจึงได้ตรัสเตือนด้วยปัจจัยมโหฬารว่า

พ่อท้าว เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้น เวรย่อมไม่
ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร (พระวินัย
ปิฎก มหาวรรค เล่มที่ 5 ข้อที่ 460, น. 347)

ในที่สุด พวกเจ้าพนักงานได้ประหารบุคคลทั้งสอง ที่ฆาตุกรรมเพียรหา
ช่องทางที่จะแก้แค้น สุดท้าย ได้เข้าเฝ้าถวายตัวรับราชการเป็นมหาดเล็กราชวัลลภ
คู่พระทัยของพระเจ้าพรหมทัต วันหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตเสด็จไปล่าสัตว์ในป่าโดยมี
ที่ฆาตุตามเสด็จ เขาใช้อุบายพาพระเจ้าพรหมทัตแยกออกจากกองกำลังรักษา
พระองค์ ด้วยทรงพระชราภาพ พระเจ้าพรหมทัตทรงรู้สึกเหนื่อยอ่อนจึงบรรทมหลับ
โดยพาดพระเศียรหนุนตักที่ฆาตุกรรม ขณะนั้น ที่ฆาตุกรรมชักพระขรรค์ออกมาเพื่อ
จะประหารพระเจ้าพรหมทัตถึงสามครั้ง แต่ทำไม่สำเร็จเพราะทรงระลึกถึงพระโอรส
ของพระราชบิดา จึงได้ปลุกพระเจ้าพรหมทัตให้ตื่นจากบรรทมแสดงตัวให้ทราบ
ว่าพระองค์เป็นใครพร้อมเล่าความหลังให้ทรงสดับ ในที่สุด กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ต่าง
พระราชทานอภัยโทษแก่กันและจับพระหัตถ์ทรงทำการสาบานที่จะไม่ทำร้ายอีก
ต่อไป เมื่อเสด็จนิวัติสู่พระนครพาราณสี พระเจ้าพรหมทัตมีรับสั่งให้เรียกประชุมหมู่
อำมาตย์ ข้าราชการบริวารและประกาศความจริงให้ทุกคนได้ทราบถึงสถานภาพที่
แท้จริงของที่ฆาตุกรรมและประกาศสัจจะที่จะให้อภัยต่อกัน จากนั้น พระองค์ทรง
ขอให้ที่ฆาตุราชกุมารได้อธิบายความหมายที่เป็นนัยลึกซึ้งที่พระเจ้าทมิฬได้ตรัสสอน
ที่ฆาตุกรรมก่อนสวรรคต พระราชกุมารจึงได้กราบทูลถวายอธิบายให้ทรงทราบว่า

ขอเดชะ คำสั่งที่พระชนกของข้าพระองค์ตรัสไว้เมื่อใกล้จะ
สวรรคตว่า ‘เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว’ นี้หมายความว่า ‘อย่าได้จองเวร
ให้ยืดยาว’ ดังนั้น พระชนกของข้าพระองค์จึงตรัสไว้เมื่อใกล้จะ
สวรรคตว่า ‘เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว’

คำสั่งที่พระชนกของข้าพระองค์ตรัสไว้อีกว่า 'เจ้าอย่าเห็นแก่สัน' นี่หมายความว่า 'เจ้าอย่าแตกร้าวจากมิตรเร็วนัก'⁷ ดังนั้นพระชนกของข้าพระองค์จึงตรัสไว้เมื่อใกล้จะสวรรคตว่า 'เจ้าอย่าเห็นแก่สัน'

คำสั่งที่พระชนกของข้าพระองค์ตรัสไว้อีกว่า 'เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ย่อมระงับได้ด้วย การไม่จองเวร' นี้หมายความว่า 'พระชนกชนนีของข้าพระองค์ถูกพระองค์ปลงพระชนม์ชีพแล้ว ถ้าข้าพระองค์ปลงพระชนม์ชีพของพระองค์บ้าง คนที่มุ่งประโยชน์แก่พระองค์ก็จะพึงฆ่าข้าพระองค์ คนที่มุ่งประโยชน์แก่ข้าพระองค์ก็จะพึงฆ่าคนพวกนั้นอีก เมื่อเป็นเช่นนั้น เวนั้นไม่พึงระงับด้วยการจองเวร แต่มาบัดนี้ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตแก่ข้าพระองค์ และข้าพระองค์ก็ได้ทูลถวายพระชนม์ชีพแก่พระองค์ จึงเป็นอันว่าเวรนั้นระงับแล้ว ด้วยการไม่จองเวร ดังนั้น พระชนกของข้าพระองค์จึงตรัสไว้เมื่อใกล้จะสวรรคตว่า 'เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ย่อมระงับได้ด้วย การไม่จองเวร' (พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ 5 ข้อที่ 463, น. 352-353)

พระพุทธเจ้าได้ทรงสรุปเรื่องด้วยคำสรรเสริญจากพระเจ้าพรหมท้าวว่า

น้าอัครจริยจริง ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นเรื่องที่ไม่มีใครมี
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ที่ฆาตุฆมารผู้นี้เจตนิยวนลาดจึงเข้าใจ
ความหมายแห่งคำพูดที่พระชนกตรัสไว้โดยย่อได้โดยพิสดาร
(พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ 5 ข้อที่ 463, น. 353)

พระเจ้าพรหมท้าวได้โปรดพระราชทานคืนเมืองและสมบัติที่ยึดมา ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์ยังได้พระราชทานพระราชธิดาให้อภิเษกสมรสแก่ที่ฆาตุฆมารอีกด้วย

⁷ หมายถึงให้ถนอมมิตรให้ยาวนานที่สุด จึงไม่ควรแตกจากมิตรอย่างรวดเร็ว (การเสริมความเป็นของผู้เขียน)

พระพุทธเจ้าครั้นตรัสเล่าเรื่องราวในอดีตจบแล้ว⁸ จึงได้ตรัสเตือนภิกษุชาวโกสัมพีผู้หมดทกฏฐิมานะอีกครั้งหนึ่งว่า

ภิกษุทั้งหลาย ชันติและโสรัจจะ⁹ เช่นนี้ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระราชาเหล่านั้น ผู้ทรงอาญาทรงถือศีลตราฐ การที่พวกเขาบวชในธรรมวินัยอันเรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ จะพึงมีความอดทนและความสงบเสถียรนั้น ก็จะมีงดงามในธรรมวินัยนี้แน่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 5, ข้อที่ 463, น. 353)

4. วิเคราะห์กระบวนการสร้างความสมานฉันท์ด้วยพุทธสันติวิธี

จากแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้น ในที่นี้ผู้เขียนจะได้นำการวิเคราะห์มรรควิถีที่ทั้งสองฝ่ายได้ใช้ในกระบวนการสร้างสันติภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายเชิงสร้างสรรค์ที่จบลงด้วยทุกฝ่ายเป็นสุข ดังต่อไปนี้

1. การเผชิญหน้าด้วยการสนทนากัน

เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งกัน อันดับแรก ต้องนำคู่กรณีมาเผชิญหน้าพูดคุยกันให้ได้ ถ้าไม่มีการพูดคุยกันปัญหาย่อมไม่ได้รับการแก้ไขอย่างร่วมมือร่วมใจ ในเรื่องนี้พระเจ้าพรหมทัตกับท้าวสุทนต์ได้พูดคุยกันเบื้องต้นในฐานะเจ้านายกับลูกน้อง แต่เป็นการสนทนาที่อีกฝ่ายหนึ่งคือท้าวสุทนต์รู้จักฐานะของพระเจ้า

⁸ พระพุทธเจ้าได้ทรงสรุปท้ายชาดกว่า “บิดามารดาในครั้งนั้น ได้มาเป็นตระกูลมหาราชในบัดนี้ ส่วนที่ท้าวสุทนต์ในครั้งนั้น คือเรตถาคต.” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่มที่ 58, 2556, น. 624)

⁹ ชันติ แปลว่า ความอดทน อุดมการณ์ ขมใจไว้ไม่ปล่อยใจไปตามอำนาจกิเลสมีความโกรธ เป็นต้น ส่วนโสรัจจะ แปลว่า ความสงบเสถียร ความนุ่มนวลอ่อนโยน การไม่แสดงออกตามอำนาจกิเลส มีมือสั้น ปากสั้นเพราะความโกรธ เป็นต้น (การอธิบายความหมายในที่นี้เป็นของผู้เขียน)

พรหมทัตแต่เพียงฝ่ายเดียว สุดท้ายทั้งสองได้มีการสนทนากันอีกครั้งหนึ่งแบบเปิดใจต่อกันและปรับทัศนคติให้ตรงกัน

2. ต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมถอยก่อน

ข้อนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยากที่สุดในการบวนการปรองดองสมานฉันท์ ทั้งนี้ เพราะการถอยถอยเป็นการพ่ายแพ้ ในการเผชิญหน้าโดยมีความแค้นเข้าข้างการใจนั้น หลักการที่สำคัญก็คือ ต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมถอยก่อน บางคนอาจคิดว่าเป็นการเสียหน้า ที่ต้องเป็นฝ่ายถอยก่อน แต่ควรยึดคติตามที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า “แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร” หรือ “ยอมแพ้ในเบื้องต้น เพื่อชัยชนะในที่สุด”

ในที่นี้ ที่มาวุกุมารเป็นฝ่ายยอมถอยก่อน แต่ต้องทำการรบกับความอาฆาตแค้นในใจถึงสามครั้ง เป็นการต่อสู้ระหว่างแรงจูงใจฝ่ายสูงคือคำสอนของพระราชบิดากับแรงจูงใจฝ่ายต่ำคือความอาฆาตแค้นจองเวร สุดท้าย พระองค์สามารถชนะสงครามในใจคือความอาฆาตพยาบาทด้วยการให้ที่ยิ่งใหญ่ คืออภัยทาน กลยุทธ์แบบนี้ถือว่าเป็นความสำคัญที่ทำให้ยากยิ่ง โดยเฉพาะฝ่ายที่คิดว่าตนเองถูกหรือจะทำให้ตนเองต้องเสียเปรียบหรือพ่ายแพ้ แต่ถ้าทำได้เมื่อใด เมื่อนั้น ถือว่าแสงสว่างแห่งสันติภาพเริ่มปรากฏให้เห็นรำไร

3. แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง

พระเจ้าพรหมทัตเมื่อทรงทราบว่ อีกฝ่ายหนึ่งยอมถอยก่อนด้วยการให้อภัย ทั้งๆ ที่เป็นฝ่ายสูญเสียและไม่ได้มีความผิดแต่ประการใด อีกทั้งฝ่ายตรงข้ามอยู่ในสภาพที่ได้เปรียบ ส่วนพระองค์เองดำรงฐานะเสียเปรียบเหมือนลูกไก่ที่อยู่ในกำมือ ทำให้พระองค์สำนึกผิด จึงได้ทรงประกาศยอมรับผิดขอมาในสิ่งที่ทรงกระทำผิดพลาดในอดีต อนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตนั้นทรงมีความปรารถนาดี ทรงพอพระทัยโปรดปรานในตัวละครวัลลภผู้นี้มาแต่ก่อน ความคิดนี้ถือว่าพระองค์ทรงมีเมตตาเป็นต้นทุนเดิมของจิต เมื่อทรงทราบฐานะที่แท้จริงของมหาเลิกราชวัลลภผู้นี้ พระองค์ก็ไม่ได้ทรงเกิดความรู้สึกโกรธแค้นแต่อย่างใด เนื่องจากที่ผ่านมาพระองค์เป็นฝ่ายได้รับชัยชนะมีเมืองประเทศราชเพิ่มขึ้น ในการแสดงความรับผิดชอบของพระเจ้าพรหมทัตจึงไม่ใช่เรื่องยากลำบากแต่ประการใด

4. หาชัยชนะร่วมกัน

นี่เป็นบทสุดท้ายของการแสวงหาสันติภาพที่เกิดจากความขัดแย้ง เริ่มด้วยการเยียวอีกฝ่ายหนึ่งด้วยการคืนเมือง อาวุธ และราชสมบัติ ยิ่งไปกว่านั้น คือการรับไว้ในฐานะราชบุตรเขยโดยยกพระราชธิดาให้อภิเษกสมรสกับโอรสของศัตรู นับว่าได้รับผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ส่วนเรื่องในอดีตก็เป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้ว ไม่มีประโยชน์ที่จะมารื้อฟื้นเพื่อให้เกิดการเจ็บปวดกันทั้งสองฝ่าย

ทั้งหมดดังที่กล่าวไปนั้น คือขั้นตอนที่นำไปสู่สภาวะแห่งสันติภาพในที่สุด ทำให้มองเห็นว่า ในโลกนี้ไม่มีปัญหาใดที่จะหาทางออกไม่ได้ เหมือนดังคำกล่าวที่ว่า “โลกเขามีไว้ให้เหยียบ ไม่ได้มีไว้ให้แบก ปัญหาเขามีไว้ให้แก้ มิได้มีไว้ให้ลุ่ม” ปัญหาทุกอย่างจะไม่เป็นปัญหา ถ้าไม่มีคำว่า “คุณ” คำว่า “ฉัน” หากแต่ใช้คำว่า “พวกเรา” เข้ามาแทน เมตตาจิตและกรุณาจิตเป็นกุญแจสำคัญในการพังทลายกำแพงใจที่เต็มไปด้วยความอาฆาตพยาบาท ดังที่กษัตริย์ทั้งสองได้ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง

5. สรุปรูปแบบแนวทางการสร้างสมานฉันท์สันติภาพ

เมื่อพิจารณากรอบการสร้างสันติภาพแก่สังคมมนุษย์ตามกรอบมโนทัศน์ที่เคยมีมาในอดีตนั้น จะพบได้ว่ามีอยู่ด้วยกันสองรูปแบบ ดังนี้คือ

5.1 กรอบความคิดสายอนุรักษ์นิยมหรือสายเหยี่ยว (Hawkish)

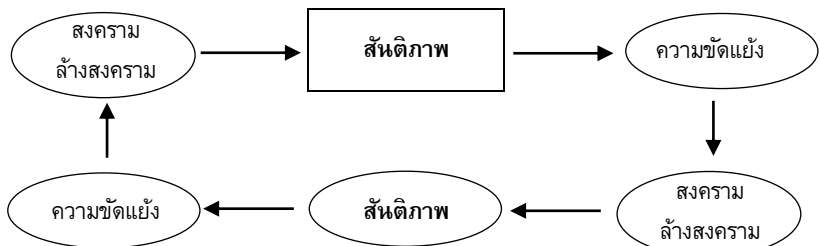
กลุ่มที่มีความเชื่อมั่นว่า การแก้ปัญหาเพื่อสร้างสันติภาพให้มนุษย์นั้นหนทางสุดท้ายที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ก็คือการเอาสงครามเข้าสยบสงครามเพื่อสร้างสันติภาพ

แนวคิดนี้เป็นกรอบที่มนุษย์คุ้นเคยและนิยมใช้ต่อเนื่องยาวนาน บางครั้งทำให้เกิดแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรมเพื่อสร้างความชอบธรรมให้ฝ่ายตนเอง

ทั้งนี้เพราะฐานความคิดแบบนี้ตั้งอยู่บนแก่นอภิปรายและจริยศาสตร์ที่มองว่า
 ธรรมชาติมนุษย์นั้นเกิดมาเห็นแก่ตัวตั้งเช่นที่ฮอบส์เชื่อถือ สำหรับในหมู่คนเลวไม่
 จำเป็นต้องแสวงหาคุณธรรม ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่มักจะมีปรัชญาในหมู่สาย
 เหลียวที่มักจะมีความเห็นเห็นว่าผู้ที่เข้มแข็งจะก่อให้เกิดความถูกต้องและสร้างความเป็น
 ความธรรมอยู่เสมอ

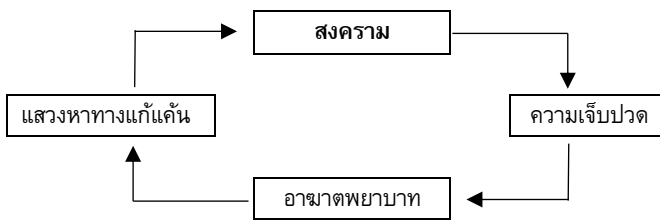
จากแผนความคิดตามกรอบข้างล่างของสายเหลียว (ตามแผนภูมิที่ 1) จะ
 พบว่า เริ่มแรกมนุษย์อยู่กันด้วยความสงบมีสันติภาพ ต่อมาเพราะความโลภไม่รู้จัก
 พอจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งนำไปสู่สงครามเพื่อก่อให้เกิดสันติภาพ ครั้นเมื่อมี
 สันติภาพระยะหนึ่ง มนุษย์ก็หลงลืมความหลังอันเจ็บปวดจากสงคราม ขัดแย้งก่อ
 สงคราม หมุนวนอย่างไม่รู้จบสิ้น จนเป็นแนวคิดของสายเหลียวว่า ต้องใช้สงคราม
 ล้างสงครามเพื่อสันติภาพ

ความคิดนี้ได้รับการพิสูจน์แล้วในปัจฉิมโอวาทของพระเจ้าที่ซีดีว่า ไม่
 ก่อให้เกิดประโยชน์แต่ประการใด เพราะเป็นการใช้ความรุนแรงเข้าแก้ไขปัญหามีแต่
 ทำให้ปัญหาลูกกลมใหญ่โตจนยากแก่การควบคุม ดังที่ปรากฏให้เห็นแก่สายตา
 ชาวโลกอยู่ทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างพวกอาหรับกับพวกอิสราเอล
 ทมิฬกับสิงหล หรือมหาอำนาจอย่างอเมริกาที่อ้างความชอบธรรมเข้าไปจัดการ
 ปัญหาต่างๆ ในตะวันออกกลาง สุดท้ายจึงเป็นการแก้ปัญหาหนึ่งเพื่อเข้าสู่ปัญหา
 หนึ่ง ความแค้นจึงฝังลึกกลายเป็นรอยแค้นทางประวัติศาสตร์ที่ยากจะเยียวยา

แผนภูมิที่ 1. กรอบความคิดสายอนุรักษนิยมหรือสายเหลียว (Hawkish)

ถ้าที่ฆาตุกรรมจะดำเนินตามกรอบความคิดแบบสายอนุรักษ์ (สายเหยี่ยว) ก็จะหมุนวนไป (ตามภาพในแผนภูมิที่ 2) ไม่รู้จบ อธิบายได้ว่าเพราะด้วยอำนาจความโลภของพระพระเจ้าพรหมทัต พระองค์จึงก่อสงครามยึดเมืองประหารพระชนกชนนีของที่ฆาตุกรรม เขาได้รับความเจ็บปวดนำไปสู่ความอาฆาตพยาบาท พยายามแสวงหาหนทางแก้แค้นตามแรงพยาบาท สุดท้าย ก็นำไปสู่สงครามของทั้งสองฝ่ายที่หาจุดจบสันติภาพไม่เจอ

แผนภูมิที่ 2. กรอบความคิดของที่ฆาตุกรรม (ตามสายเหยี่ยว)

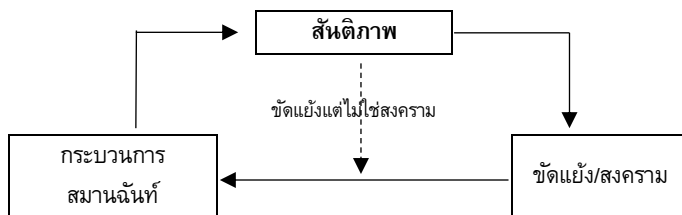
5.2 กรอบความคิดสายศาสนาหรือสายพิราบ (Dovish)

กลุ่มนี้มีความเชื่อมั่นว่า สงครามไม่ว่าจะเกิดจากความโลภหรือความโกรธหรือด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม ถือว่าเป็นความชั่วร้ายทั้งสิ้น การเอาสงครามเข้าจัดสงครามก็เหมือนกับการเอาของน้ำเน่าไปล้างสถานที่สกปรก มีแต่ทำให้สถานที่นั้นเหม็นและเต็มไปด้วยความโสโครกมากขึ้นจึงเกิดแนวคิดที่ว่าให้เอาชนะความชั่วด้วยความดี

แนวคิดนี้ได้รับการพิสูจน์ให้เห็นโดยการใช้พฤติกรรมของกษัตริย์ทั้งสองผู้สร้างเวรและผูกเวรต่อกัน จนถึงได้สลายเวรและผูกไมตรีกันที่สุดในที่สุด ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้บรรลุถึงเป้าหมายคือสถานการณ์ที่ต่างคนต่างได้รับความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย การแก้ปัญหาแบบนี้ถือได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาแบบเบ็ดเสร็จสำเร็จในคราวเดียว ไม่ต้องคอยตามแก้ปัญหาที่เป็นวงจรซ้ำซากไม่จบสิ้นเหมือนแบบแรก

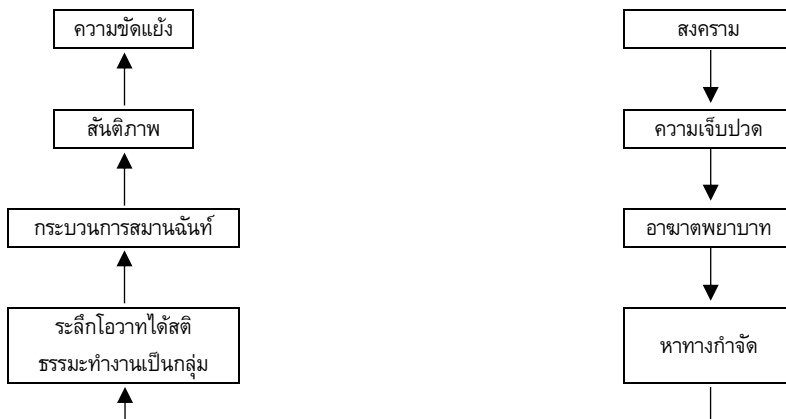
แต่เป็นเรื่องที่น่าแปลกว่า แนวคิดนี้กลับไม่เป็นที่นิยมของชาวโลกเพราะถือว่าการเสียเปรียบ เนื่องจากระบบความคิดนี้จะต้องใช้พลังจิตอย่างสูงที่จะต้องขัด

เกลาคความเห็นแก่ตัว จะต้องเติมเต็มความรักอย่างจริงใจ ความกรุณาที่พร้อมจะช่วยเหลือบุคคลที่ตั้งตนเป็นศัตรูกับเรา รวมทั้งความอดทนอดกลั้นจากการล่วงเกินของผู้อื่น ผู้ที่ได้ทำตามกรอบดังกล่าว จะต้องฝึกฝนตนเองอย่างสูง เหมือนอย่างที่ศาสดาทั้งหลายได้ปฏิบัติให้เห็นมาแล้วในอดีต ในประเด็นที่ให้รักศัตรูเหมือนรักตนเอง หรือให้รักศัตรูเหมือนบุตรของเรา ถ้าทุกคนสามารถทำได้ ความคิดว่าบุคคลอื่นเป็นศัตรู ผู้ก่อเวรสร้างความพินาศให้แก่เราก็จะหมดไป มีแต่คำว่า สงสารเพื่อนมนุษย์ผู้หลงผิด ทั้งเขากับเราคือบุคคลคนๆ เดียวกันในโลกใบนี้ จมอยู่ในห้วงทะเลแห่งความทุกข์คือ เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายในโลกใบนี้เหมือนกัน (ดังอธิบายในแผนภูมิที่ 3)

แผนภูมิที่ 3. กรอบความคิดสายพิราบ (Dovish)

หากจะอธิบายแนวคิดสายพิราบที่วิเคราะห์ได้จากกรอบความคิดสายพระพุทธศาสนา ก็มองได้ว่า ในสังคมเริ่มแรกนั้น มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข แต่เพราะกิเลสมีความโลภเป็นต้นทำให้เกิดความขัดแย้งและสงครามในที่สุด ดังนั้นมนุษย์จึงเรียนรู้ความทุกข์ที่เกิดจากความขัดแย้งนำไปสู่กระบวนการสมานฉันท์และจบลงด้วยสันติภาพ จากนั้น เมื่อมีสันติภาพแล้ว ถ้ามนุษย์ยังไม่จดจำอดีตที่เจ็บปวดก็จะนำไปสู่ความขัดแย้งและสงครามเข้าสู่วงจรเดิมไม่รู้จบ แต่ถ้ามนุษย์มีปัญญาแม้เกิดความขัดแย้งก็ไม่ใช้สงคราม เพราะการขัดแย้งเป็นเรื่องปกติในระบบประชาธิปไตย ความเห็นแย้งไม่ใช่ความขัดแย้ง แต่จะนำไปสู่กระบวนการสมานฉันท์เพื่อตัดหนทางไปสู่สงคราม แนวความคิดนี้วิเคราะห์ได้จากการกระทำของท้าวสุทุมาร (ตามแผนภูมิที่ 4)

แผนภูมิที่ 4. กรอบความคิดของที่ฆาวูกุมาร (ตามหลักพระพุทธศาสนา)

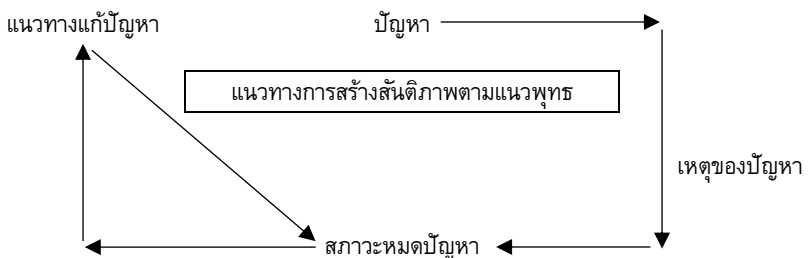
หากพิจารณาคำอธิบายกรอบความคิดของที่ฆาวูกุมาร (ตามหลักพระพุทธศาสนา) ตามแผนภูมิที่ 4 ข้างต้นนั้น จะพบว่า ความโลภและความโกรธนำไปสู่สงครามทำให้เกิดความเจ็บปวดสำหรับผู้แพ้ ก่อให้เกิดความอาฆาตพยาบาทและมุ่งหาทางกำจัดผู้ชนะ แต่เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระราชาบิดาจึงทำให้เกิดสติ ธรรมชาติในฝ่ายคู่สกลเข้าร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มในจิต นำไปสู่กระบวนการสมานฉันท์ทั้งผู้ชนะและผู้แพ้ ก่อให้เกิดสันติภาพในที่สุด หรือในอนาคต ถ้าจะมีข้อขัดแย้งใดๆ ที่เกิดขึ้นอีกให้ระลึกถึงโอวาทเพื่อก่อให้เกิดสติ นำไปสู่กระบวนการสมานฉันท์และสันติภาพโดยไม่ต้องก้าวไปสู่สงคราม

5.3 การแก้ปัญหาตามกรอบอริยสัจสี่สากล

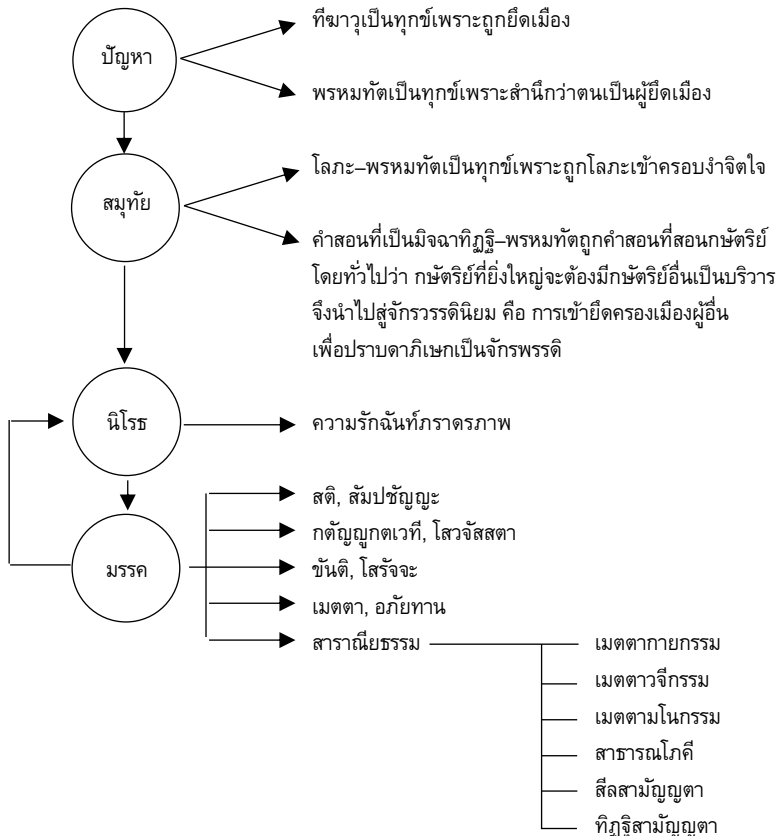
จะเห็นได้ว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่ไม่รู้จักพอ โดยเฉพาะในสมัยโบราณที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดพราหมณ์-ฮินดูนั้น ผู้ที่เป็นนักปกครองจะได้รับคำสอนจากคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์อันถือว่าเป็นคู่มือกษัตริย์ที่จะต้องปฏิบัติตามโดยให้พระราชาเป็นผู้รักษาธรรมอย่างเคร่งครัด ธรรมในความหมายของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูคือการทำหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัด ธรรมของกษัตริย์คือการรบคือการเข้ายึดครองดินแดนที่ตนเองยังไม่ได้มาและปกครองดินแดนที่ตนเองได้

มาแล้วและที่เห็นได้ชัดคือในภควัฒิตาที่ฉายภาพให้เห็นกษัตริย์ที่มีลักษณะผู้ต้องใช้ความรุนแรงเพราะความจำเป็นว่า กษัตริย์ต้องไม่กลัวตาย เมื่อถูกทำร้ายจากกษัตริย์อื่นต้องทำหน้าที่คุ้มครองพลเมืองของตนเอง ต้องไม่ล้มหน้าที่กษัตริย์คือการรบ เมื่อตายในสงครามย่อมไปสวรรค์ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2529, น. 41, 43) สถานการณ์เช่นนี้ เมื่อนำมาพิจารณาด้วยหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธศาสนาพุทธศาสนาแล้ว จะพบได้ว่า (ดูแผนภูมิที่ 5 ประกอบ)

1. **ปัญหา** พระเจ้าพรหมทัตเป็นทุกข์เพราะต้องการเมืองผู้อื่น ในขณะที่ที่เขาก็คือเป็นทุกข์เพราะต้องวิปโยคจากบุคคลผู้เป็นที่รักและถูกยึดมาตุภูมิ
2. **เหตุของปัญหา** เพราะความโลภไม่รู้จักพออันเกิดจากคำสอนในคัมภีร์ดังกล่าว จึงทำให้ตนเองเป็นทุกข์ถูกตณหาเผาผลาญ จากนั้นก็สร้างปัญหาความทุกข์ให้ผู้อื่นด้วยการยกทัพไปยึดเมืองและประหารชีวิตกษัตริย์เมืองอื่นในที่นี้คือพระเจ้าที่มีติโกศลและพระมเหสี
3. **สภาวะหมดปัญหา** เมื่อทั้งคู่ได้มาเผชิญหน้ากันและได้รับรู้สถานภาพของอีกฝ่ายหนึ่งในที่นี้หมายถึง พระเจ้าพรหมทัตรู้สถานภาพที่แท้จริงของที่เขากูกุมาร ทั้งสองฝ่ายมีสมานฉันท์ตั้งใจที่จะกำหนดเป้าหมายร่วมกันคือความสันติสุขเพื่อหลีกเลี่ยงวันแห่งความแค้นพยาบาท
4. **แนวทางแก้ปัญหา** ที่เขาก็คือให้อภัย พระเจ้าพรหมทัตทำการเยียวยาด้วยการคืนเมืองและยกพระราชธิดาให้ และในอนาคตถ้าจะมีปัญหาเกิดขึ้น ทั้งสองฝ่ายก็จะมาหาสาเหตุ มุ่งหาทางขจัดปัญหาและลงมือสร้างแนวทางสมานฉันท์ร่วมกัน

แผนภูมิที่ 5. การแก้ปัญหาของกษัตริย์ทั้งสองตามกรอบอริยสัจ 4 แบบย่อ

แผนภูมิที่ 6. กรอบการแก้ปัญหาของกษัตริย์ทั้งสองตามกรอบอริยสัจ 4 (อย่างละเอียด)

จากแผนภูมิที่ 6 ข้างต้น มีคำอธิบายในรายละเอียดดังต่อไปนี้

เริ่มจากสงครามที่ถูกยึดบ้านเมือง พระชนกชนนีถูกประหารเป็นความเจ็บปวดคับแค้นแปรเปลี่ยนเป็นความอาฆาตพยาบาท ปลอมตัวเข้าไปในวังพระเจ้าพรหมทัตเพื่อหาทางทำลาย เมื่อสบโอกาสจะได้แก้แค้นก็พลันได้สติเพราะระลึกถึงพระราโชวาท

ขณะนั้น ธรรมะที่มีสติเป็นหัวหน้าก็ทำงานกันเป็นกลุ่ม เป็นต้นว่า ขันติ (ความอดทน) โสรัจจะ (ความสงบเสงี่ยม) เมตตา (ความรักและการให้อภัย) กรุณา (ความสงสาร) นำไปสู่กระบวนการแห่งสมานฉันท์ระหว่างบุคคลทั้งคู่จบลงด้วย สันติภาพที่ได้รับชัยชนะด้วยกันทั้งคู่

ขยายความว่า กระบวนการแก้ปัญหาเกิดขึ้น เริ่มด้วยสติและสัมปชัญญะ จากที่ฆาตุกรรม ผู้ระลึกถึงปัจฉิมโอวาทของพระราชาบิดา จึงทำให้ตนเองกลายเป็น ผู้มีความอดทนและความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย ให้อภัย เกื้อกูลต่อกษัตริย์ผู้ใหญ่ฝ่าย ตรงข้าม จบด้วยด้วยสราณียธรรมคือการกระทำต่อกันทางกาย วาจา และใจที่มีความรักปรารถนาดีต่อกัน พระเจ้าพรหมทัตทรงคืนสมบัติที่ตนได้มาโดยไม่ชอบธรรมให้แก่ที่ฆาตุกรรมและยกพระราชธิดาให้เรียกว่า สาธารณโกศิ ทั้งคู่สามารถปรับทัศนคติให้ตรงกันในเรื่องสันติภาพเรียกว่าทวิภูมิตามัญญดา จนนำไปสู่ความเป็นคนดีร่วมกันในที่สุดของคนทั้งคู่เรียกว่า สีสสามัญญดา

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลสรุปที่ได้รับจากการวิเคราะห์เรื่องนี้พบว่า เพื่อไม่ทำให้กรอบความคิด เรื่องการสร้างสันติภาพเป็นอุดมการณ์ที่เลื่อนลอยมากเกินไป พระพุทธเจ้าจึงได้ทรง นำเรื่องราวของพระองค์มาอธิบายเพื่อชี้ให้เห็นว่า สงครามที่เกิดขึ้นและจะต้องเกิด สงครามต่อไปไม่มีวันจบสิ้นนั้น ยังสามารถสลายแควและแปรเปลี่ยนมาเป็นไมตรี ก่อให้เกิดความสุขร่วมกันในที่สุด เหมือนดังพระบรมราโชวาทปัจฉิมโอวาทที่พระราช บิดาตรัสสอนพระราชโอรสว่า “อย่าเห็นแก่ยาว” “อย่าเห็นแก่สั้น” “เวรทั้งหลายย่อม ไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ย่อมสงบระงับด้วยการไม่จองเวร” ประเด็นสำคัญที่จะทำ ให้สันติภาพเกิดได้นั้น จะต้องเริ่มด้วยคุณธรรมต่างๆ กล่าวคือ (1) สัมมาทิฐิเข้าใจ กฎของความเป็นจริง พระเจ้าที่มิได้จึงทรงให้โอวาทให้โอรสไม่ผูกเวร (2) สติและความกตัญญูทศเวทีที่จะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอนของบิดามารดา (3) การ รู้จักให้อภัย การรู้จักสำนึกผิดและการขอมาโทษเยี่ยวยาความผิดที่ตนได้ทำลงไป

ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะถึงวิธีการสร้างกรอบแนวคิดเพื่อการสร้างสันติภาพในเรื่องอื่นๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยสันติภาพที่ยั่งยืน เมื่อใดที่เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นไม่ว่าจะเป็นระหว่างปัจเจกชนด้วยกัน ระหว่างปัจเจกชนกับรัฐหรือระหว่างรัฐกับรัฐ สิ่งแรกที่จะต้องรีบทำในเบื้องต้นเพื่อไม่ให้ปัญหาลุกลามบานปลาย คือความเมตตาอันเป็นความรักความหวังดีต่อกัน ต่อจากนั้นให้ดำเนินไปตามกรอบสี่ประการดังต่อไปนี้

1. กำหนดตรวจสอบหาเหตุปัจจัยต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดปัญหาในการทำลายสันติภาพ

2. มุ่งสู่เป้าหมายคือสันติภาพอันเป็นทางออกแห่งการสร้างสรรค์ โดยยึดหลักการที่ทุกฝ่ายจะมีส่วนร่วมในความสุขเหมือนกัน

3. ลงมือสร้างสรรค์แก้ปัญหาทางออกเพื่อให้เกิดสันติภาพ โดยยึดหลักการแห่งสันติภาพที่ว่า เพื่อเป้าหมายคือสันติภาพ วิธีการใดๆ จะต้องเป็นสันติภาพด้วยเพื่อให้สอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับวิธีการ

4. ตรวจสอบหาข้อบกพร่องที่ทำให้แนวทางสู่สันติภาพมีอุปสรรคและหาทางขจัดออกไป

ทั้งหมดคือหลักการใหญ่ๆ ในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดสันติภาพในเรื่องอื่นๆ

รายการอ้างอิง

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2529). *ระบบการเมืองในมานวธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม. (2556). (พิมพ์ครั้งที่ 7). เล่มที่ 40, 58. กรุงเทพฯ:

มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). เล่มที่ 5, 10, 11, 12.

กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 6).
กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย. (2541). *ปรัชญาการเมือง*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Aristotle. (1998). *Nicomachean Ethics*. Translated by Drummond Percy Chase.
Dover Thrift Editions. New York: Dover Publications, Inc.

Hirsch, Jr., E. D.; Kett, Joseph F.; Trefil, James. (2002). *The New Dictionary of
Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. New York:
Houghton Mifflin Company.

Received: January 9, 2019

Revised: May 3, 2019

Accepted: May 3, 2019